

Brevvexling mellem Peder Madsen og Valdemar Ammundsen 1900-1906

Af *P. G. Lindhardt*

I biskop Peder Madsens arkiv[1] findes en brevvexling mellem Valdemar Ammundsen[2] og P. Madsen[3]. Den strækker sig over årene 1900–1906, belyser den opsigtsvækkende udnævnelse af den kun 25-årige Ammundsen til professor i kirkehistorie 1901, giver et indtryk af hans første økumeniske kontakter og siger noget om hans motiver til at fjerne sig fra den nedarvede ortodoksi og nærme sig den liberale teologi. Ammundsen blev student 1893 og begyndte strax at studere teologi; 1896 vandt han Universitetets guldmedalje for en prisopgave om ægtheden af 2. Peters brev og tog i januar 1899 embedsexamen med egregie i hovedkarakter – noget på den tid yderst sjældent. Derefter fik han – på fakultetets anbefaling – af konsistorium og kultusministerium midler til en tre-årig rejse med videre uddannelse for øje, og just som han i foråret 1900 havde begyndt rejsen blev det kirkehistoriske professorat ledigt ved Fredrik Nielsens[4] udnævnelse (16/3, at regne fra 15/5) til biskop i Ålborg. Ministeriet underrettede (21/3) gennem konsistorium (23/3) fakultetet om udnævnelsen og udbad sig forslag til det ledige embedes besættelse[5]. Efter et fakultetsmøde – referat foreligger ikke – kom der (4/5) en flertals- og en mindretalsindstilling fra fakultetet[6]:

[1] Add. 1165, 1. 4°. Det kongelige Bibliotek.

[2] *O. V. Ammundsen* (1875–1936), professor i kirkehistorie 1901–23, biskop over Haderslev stift 1923–36.

[3] *P. Madsen* (1843–1911), professor i dogmatik og Nytestamente 1875–1909, biskop over Sjællands stift 1909–11.

[4] *F. K. Nielsen* (1846–1907), professor i kirkehistorie 1877–1900, biskop over Ålborg stift 1900–05, over Århus stift 1905–07.

[5] Skrivelse i det teologiske fakultets arkiv (herefter FA), universitetsarkivet i Rigsarkivet.

[6] Sst. Koncept skrevet med P. Madsens hånd – han var dekan – jfr. Aarbog for Kjøbenhavns Universitet, den polytekniske Læreanstalt og Kommunitetet, indeholdende Meddelelser for det akademiske Aar 1900–1901, 679 ff.

Flertallet (Madsen, Nielsen, Schat Petersen[7] og Jacobsen[8]) gaar ud fra, at det ifølge Sagens Natur maa være Opgaven at faa Lærestolen besat med den Mand, som har givet Vidnesbyrd om de rigeste Anlæg og Fremtidsmuligheder. Med dette for Øie maa Flertallet henlede Opmærksomheden paa cand. theol. O. V. Ammundsen, født 1875, Kandidat fra Januar 1899. Blandt de ældre, der studere Kirkehistorie og har leveret Arbejder, som fortjene Opmærksomhed, er der ingen, som hæver sig saaledes op over de andre, at det vil være muligt med nogen Sikkerhed at træffe et Valg, eller som har givet saa rige Løfter, at Flertallet finder tilstrækkelig Grund til at anbefale vedkommendes Ansættelse i det ledige Professorat. Kand. Ammundsen har derimod vist en efter sin Alder fremragende Dygtighed. Han har allerede som meget ung Student vundet Universitetets Guldmedaille ved en om særdeles lovende Evner vidnende Besvarelse af en theologisk Prisopgave, der for en stor Del var af historisk Natur. Hans Embedsexamen var den fortrinligste, som i lange Tider er forekommen. Efter sin Examen har han valgt Kirkehistorien som sit særlige Studiefag og har nu for et Par Maaneder siden tiltraadt en Udenlandsreise til sin videre Uddannelse. Vi tvivle ikke om, at han blandt dem, hvorom der for Tiden kan være Tale, er den, der har de bedste Betingelser for at udfylde den ledige Plads. Men i Betragtning af hans unge Alder og af, at han nødigt skulde afbrydes strax i sin Reise og derved gaa glip af den Uddannelse og nærmere Forberedelse, en saadan kan give, tillade vi os at foreslaa, at han ansættes som Docent paa 3 Aar og først fra 1ste Mai 1902.

Mindretallet (H. Scharling)[9] kan ikke tiltræde, at man til den ledige Plads kalder en ung Candidat, der vel er en lovende Mulighed, men endnu ikke har viist og heller ikke har havt Leilighed til at vise dybere gaaende kirkehistoriske Studier eller en selvstændig videnskabelig Opfattelse, naar der kan henvises til ældre Candidater, med hvem dette er Tilfældet. Blandt dem maa Mindretallet særligt henlede Opmærksomheden paa cand. theol. *Joh. Oscar*

[7] *L. W. Schat Petersen* (1851–1903), professor i Nytestamente 1887–1903.

[8] *J. C. Jacobsen* (1862–1948), professor i Gammeltestamente 1891–1929.

[9] *C. H. Scharling* (1836–1920), docent i systematisk teologi 1867, professor 1870–1916. Indstillingen er skrevet med Scharlings hånd.

Andersen [10], født 1866. Han tog theologisk Embedsexamen 1890 og vandt 1892 Universitetets Guldmedaille for en Afhandling om »Holger Rosenkrands Liv og Theologi«. I Bedømmelsen erklæres det for »et dygtigt Arbeide, som helt igjennem vidner om Grundighed, sund Dømmekraft og alsidig theologisk Dannelse«. Senere optog cand. Andersen dette Æmne til videre Gjennemarbeidelse, gjorde indgaaende Studier i Indlandets og Udlandets Arkiver og udgav 1896 en Bog om »Holger Rosenkrands den Lærde«. Dette omfangsrige og grundige Arbeide er et værdifuldt Bidrag til Danmarks Kirke- og Culturhistorie i det syttende Aarhundred. Det vandt almindelig Anerkjendelse og omtales med Varme af sagkyndige Autoriteter i danske, norske og svenske Blade og Tidsskrifter. Blandt disse kunne særligt fremhæves Anmædelser af A. Heise [11] (*Jydske Samlinger* for 1896) og S. M. Gjellerup [12] (*Historisk Tidsskrift* 6 Række VI). Sidstnævnte slutter sin udførlige Anmædelse med at erklære den omtalte Bog for »et Skrift, der altid vil blive staaende som et første Rangs Arbeide i vor biografiske og kirkehistoriske Literatur og indeholder rige Løfter for Fremtiden«. I de senere Aar har Candidat Andersen været en virksom Medarbejder ved »Nordisk Kirkelexikon« og har ved Siden af Professor Frederik Nielsen været den bærende Støtte for dette store Værk. Et betydeligt Antal af større og mindre Artikler foreligge fra hans Haand og afgive Vidnesbyrd om solide Kundskaber og omfattende Studier saavel i Kirkehistorien som i den christelige Kunst- og Culturhistorie [13].

[10] *J. O. Andersen* (1866–1959), midlertidig lærer i kirkehistorie 1903, docent 1908, professor 1913–36, folketingsmand 1918–39.

[11] *C. A. L. Heise* (1837–1915), historiker, rektor i Viborg 1892–1908.

[12] *S. M. Gjellerup* (1838–1910), bibliotekar ved Universitetsbiblioteket 1879–1910.

[13] I sit doktorvita (Festskrift udgivet af Københavns Universitet i Anledning af Universitetets Aarsfest, 1918, 150) omtaler J. Oskar Andersen, at den »kirkehistoriske Masselæsning« som lexikonarbejdet medførte vel i høj grad øgede hans kundskaber, men også at de svære »Krav, Fr. Nielsen stillede til mig«, hindrede ham i andet arbejde (»et Skrift om Holger Rosenkrantz's ejendommelige Teologi«). Da han så meldte sig som ansøger til professoratet gjorde han sig, »efter dets hidtidige Indhavers Udtalelser til mig, Haab om at have hans Støtte for min Kandidatur. Det viste sig imidlertid at være en fuldstændig Misforstaaelse, og i Fakultetet var Prof. H. Scharling ene om at ønske mig ansat; jeg er ham dybt taknemlig for hans Interesse for mig da og siden. En Tid saa det ud, som om der ikke engang vilde aabne sig Mulighed for mig til at kunne deltage i en Konkurrence«.

Efter Mindretallets Skjøn er Cand. Andersen blandt vore yngre Theologer den, som har den mest omfattende kirkehistoriske Kundskabsfylde og det betydeligste Talent for historiske Kildeundersøgelser. Paa Grund heraf foreslaar Mindretallet, at cand. theol. *Johannes Oscar Andersen* ansættes som Professor i Theologi (Kirkehistorie) fra den 1ste September 1900.

Flertallet formaaar ikke at indse Berettigelsen til Mindretallets Fremhævelse af Kand. Andersen paa de andre mulige Ansørgeres Bekostning, thi hvorvel Flertallet fuldtud anerkjender Dygtigheden af hans Arbejde om H. Rosenkrands, maa det bestemt mene, at dette Skrift ikke saa afgjort hæver sig over, hvad nogle af hans jævnaldrende eventuelle Medansøgere have præsteret i Literaturen, at man paa Grundlag deraf skulde kunne foretrække ham fremfor disse. Naar vi anbefale den yngre fremfor de ældre, er det, fordi vi efter de Prøver, som Kand. Ammundsen hidtil har givet paa sin videnskabelige Begavelse, nære den bestemte Overbevisning, at Universitetet vil være bedre tjent med den Ordning, vi have tilladt os at foreslaa.

Konsistorium holdt møde 9/5, men tiltrådte ingen af indstillingerne; det skrev (15/5) til ministeriet, at man »for Tiden« ikke kunde tage stilling til embedets besættelse, men måtte ønske det opslået – med vanligt varsel – så »det kunde erfares, hvilke Personer der kunde komme i Betragtning«[14].

Samme dag som fakultetet afgav den tvedelte indstilling skrev Ammundsen fra Erlangen:

Nr. 1

Erlangen 4 mai 1900.

Kære Hr. Professor Madsen!

Allerførst maa jeg sige Dem rigtig hjærtelig Tak for Deres Andel i, at Konsistorium bevilgede mig en saa stor Understøttelse. Jeg er grumme glad over, at der bliver sørget saa godt for mig – ogsaa af Kultusministeriet har jeg jo faaet tilstaaet en Understøttelse af 400 Kr. –, og haaber med Guds Hjælp at skulle anvende Pengene saaledes, at de bringe mig en virkelig aandelig Berigelse.

[14] Aarbog, 681, jfr. Universitetets Retsregler § 40, Samling af de for Universitetsforholdene gjældende Retsregler, 1884, 14.

Dernæst maa jeg fortælle lidt om min Rejse hidtil. Jeg tog over Berlin til Dresden, hvor jeg var i en Uge og navnlig dyrkede Galleriet, og derfra til Herrnhut. Jeg var der 4–5 Dage og kom i Forbindelse med flere af de gejstlige, som Knud Heiberg[15] havde givet mig Anvisning paa. Omend Herrnhut næppe mere er hvad det før har været, faar man dog et stærkt Indtryk af virkelig Fromhed der, og efterhaanden har Brødremenigheden befriet sig for en Del af de Udvæxter, der skæmmede dens Kristendom, og vistnok i det hele og store overvundet de Fristelser, som »Særpagten« førte med sig.

Fra Herrnhut rejste jeg over Freiberg og Regensburg til München. Da jeg havde været der nogle Dage, stødte min Ven Sven Fenger[16], som blev Kandidat i Vinter, til mig. Han havde faaet en mindre Udenlandsrejse forærende og vilde rejse en Tid sammen med mig. Jer blev meget glad over det, thi omend jeg som Helhed ikke er ked af at rejse alene, er det dog rart at have en god Ven med, navnlig saa længe man rejser mere for at se end for at lære. Dertil kom, at netop i München var Ensomheden bleven mig noget trykkende, særlig i tre Dages uafbrudt Snestorm i de sidste Dage af Marts; saa var Eftermiddagene, naar Gallerierne var lukkede, noget lange. Oprindeligt havde jeg ikke tænkt, at Fenger og jeg skulde rejse videre end i Sydtyskland og maaske kaste et Blik ind i Tyrol. Men nu gjorde Klimaet det umuligt at faa noget ud af Naturskønhederne i Tyskland, og da jeg havde faaet 100 Kr. forærende til min Fornøjelse, gik jeg med Glæde ind paa at opsøge mildere Egne. Vi gjorde saa en temmelig billig Tur til Comosøen og Milano paa 8 Dage, og frydede os overordentlig over hvad vi saa af Natur og Kunst. Vejret var udmærket smukt og varmt. Jeg glædede mig saa meget desto mere over det lille Stykke Italien, jeg her saa, som det næppe er sandsynligt, at jeg igen kommer til Italien paa en saa gunstig Aarstid. Paa Hjemvejen standsede vi en Dag i Lugano og tog derpaa til Tübingen.

I Milano havde vi Lejlighed til i Paasken at se de katholske Kirkefester, som man jo imidlertid vanskelig kan faa noget rigtig ud af. Hvad jeg har set af tysk Katholicisme gør et langt lodigere Indtryk. Navnlig interesserede det mig i Tübingen at høre Fore-

[15] *K. Heiberg* (1873–1966), kirkehistoriker, arbejdede især med herrnhutismens historie, missionær i Indien 1905–47.

[16] *S. P. Fenger* (1874–1934), lærer ved Askov højskole 1900–13, valgmenighedspræst i Odder 1913–23, i Askov 1923–32.

læsninger af Funk[17] i Kirkehistorie og Schanz[18] i Apologetik. Begge Forelæsninger var meget dygtig udarbejdede og med stor Hensyntagen til den protestantiske Litteratur, og navnlig Funk dømte meget fordomsfrit f.Ex. om Inkquisitionen. Men ganske vist skal ogsaa Tübingerfakultetet efter Härings Sigende være det bedste i Tyskland, og Funk skal af sine Kolleger ikke anses for rigtig paa-lidelig.

De protestantiske Professorer begyndte temmelig sent deres Forelæsninger. Jeg hørte nogle enkelte af Häring[19], Schlatter[20] og Gottschick[21], og talte med Häring, Schlatter og Hegler[22], en yngre Mand, der er bleven Weizsäckers[23] Efterfølger. Navnlig med Häring talte jeg en hel Del, og fik et udmærket Indtryk af ham. Hans theologiske Stilling er jo en Del til venstre, men han synes at være en personlig meget from Mand, og bestræber sig stadig for at vedligeholde Forbindelsen med de pietistiske Kredse, hvorfra han er udgaaet, ligesom han ogsaa søger at holde paa sine Venner blandt »die Freunde der Christlichen Welt«[24].

I Tübingen kom jeg ikke i Forbindelse med de pietistiske Kredse, thi det blev sagt mig at der ikke var egentlige »Stunden« der. Fra Torm[25] havde jeg et Kort med til en Repetent Knapp, som jeg desværre ikke traf, da han var syg og kort efter skulde tiltræde Embedet som Sognepræst i Gøppingen.

I Tübingen var jeg en halv Snes Dage; der skiltes Fenger fra mig, og jeg rejste saa til Stuttgart. Jeg havde Hilsner fra Pastor

[17] *F. X. Funk* (1840–1907), katolsk patristiker, professor i Tübingen 1870–1907.

[18] *P. v. Schanz* (1841–1905), professor i dogmatik og apologetik i Tübingen 1883–1905.

[19] *Th. Häring* (1848–1928), systematisk teolog af ritchliansk type, professor i Tübingen 1894–1920.

[20] *A. v. Schlatter* (1852–1938), nytestamentler, professor i Tübingen 1898–1922.

[21] *J. Gottschick* (1847–1907), professor i praktisk teologi i Tübingen 1893–1907.

[22] *A. Hegler* (1863–1902) kirkehistoriker, professor i Tübingen 1900–02.

[23] *K. H. v. Weizsäcker* (1822–99), kirkehistoriker, professor i Tübingen 1861–99.

[24] *Freunde der christlichen Welt* er en liberalteologisk sammenslutning, opstået 1892 i forbindelse med den tyske apostolikumsstrid og 1903 organiseret som forening. Det 1887 grundlagte tidsskrift *Die christliche Welt* havde sin støtte bl.a. i denne kreds.

[25] *F. Th. Torm* (1870–1953), professor i Nytestamente 1903–40.

Schack[26], der var i Würtenberg for nogle Aar siden, til forskellige, saaledes til en Rektor Dietrich[27], der er Formand for Gammel-pietisternes Bestyrelse, og han gav mig Anvisning paa, hvor jeg kunde lære »Stunden« at kende. En Søndag var jeg i Kornthal og den første Mai til et Møde i Fellbach nær Stuttgart. Samme Dag naaede jeg til Erlangen om Aftenen. Det var for en Del den michelianske Form af Pietismen[28], jeg lærte lidt at kende. Saaledes i Fellbach, hvor jeg en Tid før og efter Mødet var sammen med en Del Landboere. De michelianske Særlærdomme træde dog vist nu til Dags temmelig tilbage. I det hele gjorde disse Pietister, saavidt man kan dømme efter et saa kort Bekendtskab, et solidt Indtryk. Interessant var det baade fra Häring og ogsaa fra Dietrich og Pastor Schleich i Kornthal at høre, at de pietistiske Kredse ingenlunde stod absolut uvenlig overfor det theologiske Fakultet i Tübingen, uagtet dette jo ofte har været og tildels endnu er ret radikalt. I sig selv, sagde Häring, ere vore fromme Kredse saa fromme, at de ikke tænker paa noget Stormløb mod os, naar de ikke ophidses af dumme Pastorer. For nogle Aar siden vakte Adolf Zahn[29] stort Røre i Stuttgart, men det har allerede lagt sig. Efterat Pietisterne har faaet deres Ønske om Schlatters Ansættelse opfyldt, ere de faldne til Ro. Her synes at være en Taalsomhed, som man under vore Forhold ikke kan andet end misunde dem.

Her i Erlangen har jeg været et Par Dage og fundet et rart Værelse i Neustädter Kirchenplatz 4. Da jeg kom hertil, fik jeg Skrivelserne fra Konsistorium om de 1000 og fra Ministeriet om de 400 Kr., som jeg jo er overordentlig taknemmelig over. Jeg hører Forelæsninger af Zahn[30] over den apostolske Tids Historie og af Kolde[31] over Reformationshistorien. Desuden vil jeg deltage i Seminarøvelser hos begge, hos Zahn over I Thess., hos Kolde over Arnold

[26] *A. Schack* (1849–1925), sognepræst ved Helligåndskirken i København 1895–1908, i Vonsild-Dalby 1908–23.

[27] *Chr. Dietrich* (1844–1919), rektor for Töchterinstitut i Stuttgart, en af hovedmændene i den pietistiske vækkelse i Würtemberg.

[28] Michelianismen – også kaldet Hahnsche Gemeinschaft – er en mystisk-spekulativ, apokalyptisk vækkelse i Würtemberg, organiseret 1876, med centrum i menighedsdannelsen og stiftelserne i Kornthal.

[29] *A. Zahn* (1834–1900), reformert teolog, strengt ortodoks, præst i Stuttgart 1881.

[30] *Th. Zahn* (1838–1933), patristiker, professor i Erlangen 1892–1909.

[31] *Th. Kolde* (1850–1913), reformationshistoriker, professor i Erlangen 1881–1913.

fra Brescias Historie, og saa anvende Resten af Tiden til Selvstudium. Naar jeg kommer lidt mere ind i Forholdene her skal jeg igen skrive og fortælle lidt om mit Arbejde. Jeg har hidtil været overordentlig glad over min Rejse. Det faste og regelmæssige Arbejde har jeg endnu kun lige begyndt paa, men jeg har i de 6–7 Uger, jeg har rejst, seet mange dejlige Steder og nogle af Verdens skønneste Kunstskatte. Og, hvad der er allermest værd, overalt træffer man Vidnesbyrd om Sandheden af Skriftordet Ef 4^a ff, som ogsaa en ung württembergsk Gaardmand anførte overfor mig.

Naturligvis længes jeg af og til hjem, men lykkeligvis hører jeg stadig kun godt hjemmefra. Moder[32] er meget glad over alt det, jeg faar Lejlighed til at se, og jeg beskriver hende det altsammen, saa godt jeg kan.

Det er jo en stor Begivenhed, at Professoratet i Kirkehistorie er blevet ledigt. Hvor meget man end maa glæde sig over, at en Mand, der i den Grad forener theologisk Lærddom med praktisk kirkelig Interesse, overtager en ledende Stilling i Kirken, saa er det jo dog et alvorligt Tab, Universitetet lider, og det vil blive en vanskelig Opgave for en yngre Mand at beherske det store Stof. Af de forskellige, der nævnes som mulige Æmner, kender jeg kun Moltesen[33] lidt, medens Oskar Andersen, Bang[34], Torm og Hoffmeyer[35] alle ere mine gode Venner.

Jeg sender tilsidst en venlig Hilsen til Dem og Fru Professorinden. Forhaabentlig have De det begge godt.

Deres ærbødige
Valdemar Ammundsen.

Nr. 2

Kjøbenhavn, d. 21de Mai 1900.

Kjære Ammundsen!

Tak for Deres Brev, som viste, hvad jeg ogsaa ventede, at De ser Dem godt om og har meget Udbytte af Reisen. Nu haaber jeg, at

[32] *Frederikke Augusta Ammundsen*, f. Sørensen (1840–1920), enke efter sognepræst P. Ammundsen (1836–89).

[33] *L. J. Moltesen* (1865–1950), historiker, statens tilsynsførende ved høj- og landbrugsskoler, udenrigsminister 1926–29.

[34] *J. P. Bang* (1865–1936), docent i Nytestamente 1904–10, professor i dogmatik og Nytestamente 1910–24.

[35] *H. Hoffmeyer* (1865–1924), sekretær i Københavns Indre Mission 1898–1902, præst ved domkirken i København 1901–09, sognepræst ved Frederiksberg kirke 1909–24, 3. stiftsprovst for Sjællands stift 1910–24.

dette Brev, som vil vise Dem, at vi ikke glemmer Dem her hjemme, maa træffe Dem i Erlangen efter den af Dem opgivne Adresse. Anledningen til, at jeg skriver idag, er Spørgsmaalet om den kirkehistoriske Lærestols Besættelse. Fakultetets 4 Medl. ønske Dem knyttet til Universitetet i dette Fag, under den Form, at De paa Grund af Deres Ungdom skulde ansættes foreløbig som Docent på 3 Aar, og vi tænke os, at denne Ansættelse, for at De ikke for tidligt skulde afbryde Deres Reise, først skulde være fra 1ste Mai 1901. Vi have den Tillid til Dem, at De naar De faar Tid at udvikle Dem, vil blive vel skikket til Pladsen. Vi have forebragt Ministeriet dette Ønske, men da Ønsket ikke er enstemmigt, lade de følgende Stadier i Sagens Udvikling sig ikke i Øieblikket overse. Uden Tvivl vil Embedet i den allernærmeste Fremtid blive opslaaet som Professorat; det er da nødvendigt, at alle, der ønske at komme i Betragtning ved Sagens endelige Afgjørelse, maa melde sig som Ansøgere om dette. *Hvis* Ministeriet saa ikke vælger en af dem og ansætter ham enten som Professor eller Docent, maa der blive Konkurrence, men rimeligvis langt hen i Efteraaret.

Konkurrencen vil formodentlig komme til at bestaa i en stor skriftlig kirkehistorisk Afhandling og i 3 mundtlige Forelæsninger, deriblandt et eller to Æmner udenfor Kirkehistorien, i de theologiske Hoveddiscipliner. Jeg skriver kun om disse fjernere Fremtidsudsigter, for at De kan have noget til Orientering for Deres Tanker. Jeg forudsætter, at De har Lyst og Drift til den Fremtidsgjerning, hvorom Talen er, og at De altsaa indgiver Ansøgning om Professora-tet, naar det nu bliver opslaaet.

Jeg skal underrette Dem derom, saasnart Opslaget er sket. Lad mig nu snart høre fra Dem. De ser, at der er gjort, hvad der kunde gøres, for at berede Veien[36].

Nr. 3

Neustädter Kirchenplatz 4^{II}. Erlangen 25/5 1900.

Kære Hr. Professor Madsen!

Hjærtelig Tak for Deres venlige Brev!

Da jeg sidst skrev til Dem, anede jeg ikke, at Fakultetet tænkte sig mig som en Mulighed ved Besættelsen af den kirkehistoriske Lærestol, end sige da, at det blandt Mulighederne vilde udvælge og ind-

[36] Madsens skrivelser – nr. 2, 4, 8, 12 – foreligger i hans arkiv kun i koncept.

stille mig. Men kort efter naaede Rygter derom herved, Rygter, der optraadte saa bestemt, at jeg ialt Fald delvis maatte tro dem, hvor overraskende de end var mig. Senere bleve disse Rygter stadfæstede gennem et Brev fra Professor Scharling, der motiverede sit Mindretalsvotum for mig.

Jeg har saaledes i et Par Uger haft Tid til at overveje Sagen, hvilken Overvejelse ikke tabte i Alvor ved, at jeg her er saa meget alene.

Min første Følelse er da en meget stor Glæde og Taknemmelighed mod mine Lærere for den store Tillid, de har bevist mig, og jeg bringer herved Dem, kære Hr. Professor Madsen, min allerhøjeste Tak. Men ved Siden af Glæden over denne Tillid og over Udsigten til maaske at faa en Lærestol saa tidligt i det Fag, som vistnok ligger for mine Evner, gjorde der sig og gør sig endnu store Betænkeligheder gældende. Jeg tænker mindre paa, at min Rejse vilde blive forkortet, hvilket Professor Scharling[37] udførlig ud-

[37] 16/5-00 motiverede Scharling sit mindretalsvotum overfor Ammundsen: dels af hensyn til fakultetet som snarest burde være fuldtalligt, dels af hensyn til Ammundsen selv, så han kunde udnytte tiden til at uddanne sig. »Man bør helst, som jeg ytrede i Consistorium, lade Gulerødderne være i Fred og ikke trække dem for tidligt op«; blev Ammundsen docent nu vilde »man i Virkeligheden berøve Dem tre Aar, som ikke senere kunde erstattes Dem«, og i stedet for at afbryde »maaske den lykkeligste Periode i Deres Liv«, burde han fortsætte sin rejse og sine studier: »der vil nok i senere Aar kunne aabne sig en Plads for Dem i Fakultetet, hvor De vil være bedre forberedt, end De kan være i Øjeblikket«, se Frode Beyer: Valdemar Ammundsen. Hans Liv og Tanker, 1954, 23 f. – 25/5-00 skrev Ammundsen til Fredrik Nielsen (Util. 155, Det kongelige Bibliotek): »nu erfarer jeg, at ogsaa De har stemt for Indstilling af mig. Det var for mig et Spørgsmaal af stor Betydning; thi uden Deres Billigelse var det naturligvis paa Forhaand udelukket, at jeg vilde indgive nogen Ansøgning. Jeg takker Dem... saa hjertelig, som det er mig muligt, fordi De har bevist mig ganske unge Kandidat den store Ære og Tillid at indstille mig til Deres Lærestol«. Selv havde han været meget angstelig ved om hans »Kundskaber og kristelige Modenhed vil slaa til«, men dog også kunnet mærke, »at Vorherre netop vil benytte disse Betænkeligheder til at uddybe mit religiøse Liv«. 29/5-00 opfordrede Fredrik Nielsen Ammundsen til at søge embedet; det vilde være bedst for universitetet, kirken og fakultetet om han fik stillingen (Beyer, a.s. 24), og 1/6-00 takkede Ammundsen påny hjerteligt for udvist tillid. Senere på sommeren (17/7-00) spurgte han Nielsen til råds om hvordan han burde planlægge sine studier indtil konkurrencen – læse kirkehistorie i bred almindelighed eller kaste sig over et specielt studium af et udgivet Wiener-håndskrift (som man havde rådet ham til i Erlangen). Nielsen foreslog ham at lægge grund til et arbejde om Luthers forhold til Danmark; Ammundsen takkede (5/8-00) og gik igang (jfr. brev af 8/10-00 – hvor han iøvrigt udtaler sin boundring for A. v. Harnack og meddeler at han har søgt optagelse på hans seminar i efterårssemestret; formentlig har konkurrencen hindret ham i at få udbytte deraf).

vikler, heller ikke Hensynet til, at jeg vilde spørre Vejen for langt ældre Venner, kan jo i en saadan Sag faa afgørende Betydning. Men jeg har Gang efter Gang maattet spørge mig selv, om mine Kundskaber vilde slaa til, og om min kristelige Erfaring og Modenhed var stor nok til, at jeg turde paatage mig det Ansvar at være Præstelærer. Og hvad end Udfaldet af Sagen maatte blive, er jeg Vorherre taknemmelig, fordi han netop gennem disse Spørgsmaal har lært mig mere at kende af den oratio, meditatio og tentatio, som hører til for at danne en Theolog. Imidlertid kan jeg jo ikke skjule for mig selv, at saadan som de danske Forhold er, er denne Lærestols Besættelse efter al menneskelig Sandsynlighed afgørende for, om jeg kommer til Universitetet eller ikke, og i mange Retninger er det den Løbebane, jeg føler mig mest kaldet til. Jeg har saa det Haab til Gud, at han vil styrke og modne mig saadan, at jeg ikke skal gøre ham Skam.

Jeg vilde gerne forespørge om, hvorvidt der kunde være Mulighed for, at Embedet skulde tiltrædes allerede til Efteraaret, dersom jeg blev udnævnt uden Konkurrence. Dertil vilde jeg ganske vist kun være meget daarlig forberedt. Helst vilde jeg naturligvis, at, dersom det er Guds Vilje, at jeg skal have Pladsen, saa Fakultetets Flertalsindstilling blev fulgt helt, baade fordi jeg saa vilde faa endnu et Aar i Udlandet, i hvilket et energisk Arbejde forhaabentlig vilde kunne hjælpe noget paa mine Kundskaber, og fordi det saa ved Stillingen som midlertidig Docent blev gjort klart for alle, at man ikke kunne stille saa store Fordringer til mig som til en Professor. Dersom der bliver Konkurrence, har jeg jo ganske vist kun ringe Mulighed for at sejre; Bang og navnlig Oskar Andersen gennem sit Lexikonarbejde har jo flere Aar igennem erhvervet sig saa store Kundskaber og et saadant Litteraturkendskab, at de vilde have langt større Chancer for i kort Tid at kunne skrive en god Afhandling eller udarbejde en Forelæsning. Men jeg vilde heller slet ikke betragte det som et Nederlag at bukke under for de langt ældre og kundskabsrigere Konkurrenter. Kun haaber jeg i saa Fald at blive sat i Stand til at fortsætte min Rejse.

Her er jeg meget glad ved Seminarøvelserne; Forelæsningerne hører jeg mindre af, da det meste positive Stof er mig bekendt i Forvejen. Zahn har ofte overraskende nye og træffende Synspunkter, og i Lærddom naaes han vel paa sit Omraade næppe af nogen Protestant. Privat er han elskværdig og morsom; men hans Skarphehed viser sig ikke blot i theologisk Polemik; jeg synes han ved sine

Seminarøvelser behandler de Studenter, der holde Foredrag, altfor haardt og stiller overdrevne Fordringer; f.Ex. i textkritisk Henseende kræver han ofte en meget indgaaende Begrundelse. Kolde er i sine Seminarøvelser en udmærket Lærer. Desuden har jeg gjort Bekendtskab med Prof. extraord. Wiegandt[38], der beskæftiger sig med middelalderlig Kirkehistorie, Repetenterne Koeberle[39] og Heumann og den reformerte Professor og Præst Karl Müller[40], der dog vist ikke er udpræget i konfessionel Henseende. Megen Glæde har jeg af cand. theol. Dr. phil. Arthur Hjelt[41] med Frue fra Helsingfors, der i et Aar her har arbejdet paa et Værk om og en Rekonstruktion af Tatians Diatessaron, som skal trykkes i Zahns Forschungen. I Theologischer Studentenverein har man vist mig bl.a. Deres Navn blandt de »alte Herren«. Og nu igen rigtig hjertelig Tak for Deres store Tillid til mig. Gud lede alt til Bedste for sit Rige. Venlig Hilsen til Dem og Fru Professorinden,

Deres ærbødige
Valdemar Ammundsen.

Nr. 4

27/5-00.

Kj. Ammundsen!

Deres Brev, som jeg modtog igaar, glædede mig meget, fordi det viser mig, at De helt igj. ser paa Sagen saaledes som det maatte ønskes. Vi ville alle mødes i den Bøn og den Forvisn., at Gud vil lede alt saal. som det tjener hs. Rige bedst.

Igaar bekjgordes *Professoratet* som opslaaet ledigt fra d. 25ds. Ansøgningsfristen er, for at der kan blive nogenlunde Tid til at faa det næste Stadium i Sagen afsluttet før Ferien, sat til 14 Dage, c: den udløber d. 8 Juni. De maa altsaa skrive Deres Ansøgning (stilet til Kongen) og sende den hjem til en aller anden, som kan besørge den stemplet og indgivet. Hvis der ikke bliver Konkurr.,

[38] *Fr. Wiegand* (1860–1934), kirkehistoriker, professor i Erlangen 1899–1902, derefter i Marburg og Greifswald.

[39] *J. Köberle* (1871–1908), privatdocent i Gammeltestamente i Erlangen 1899–1909, derefter professor i Rostock.

[40] *K. Müller* (1863–1928), reformert teolog, professor i Erlangen og præst for den reformerte menighed sst.

[41] *A. L. M. Hjelt* (1868–1931), professor i Gammeltestamente i Helsingfors 1904–31.

antager jeg ikke, at der vil blive Tale om at ansætte Dem før den af Flertallet foreslaaede Tid. Bliver der derimod Konk., er det nok muligt, at Ansættelsen, der jo følger snart efter, vil kunne naas noget, dog næppe meget tidl. Hvis De ikke skulde seire i Konkurr., antager jeg det for givet, at De maatte blive sat i Stand til at fortsætte Reisen.

Efter ansøgningsfristens udløb (8/6) sendte ministeriet de indkomne ansøgninger (fra Ammundsen, J. Oskar Andersen, H. Hoffmeyer, L. J. Moltesen og F. Torm) til konsistorium der dagen efter afkrævede fakultetet en betænkning[42]. 21/6 afgav det følgende indstilling[43]: Idet Fakultetets Flertal (Madsen, Schat Petersen, Jacobsen) henviser til sin Udtalelse af 4. Mai d.A. (i hvilken ogsaa nuværende Biskop, Dr. theol. Nielsen, der dengang endnu var Medlem af Fakultetet, deltog) skal det udtrykkelig fremhæves, at dets Indstilling af cand. theol. Ammundsen ikke indeholder nogensomhelst nedsættende Dom om de andre Ansøgere, som dengang kunde forventes at ville attraa det ledige Embede, og som nu have indgivet deres Ansøgning. Hvis Hensynet til foreliggende literære Arbejder skulde gjøres gjældende som det afgjort bestemmende Synspunkt, vilde Flertallet ikke være i Tvivl om, at enten Dr. phil. Moltesen eller cand. theol. Andersen, der i Forhold til deres Medansøgere have leveret de værdifuldere Arbejder paa det kirkehistoriske Omraade, maatte være at foretrække, medens Flertallet ikke ser sig i Stand til at træffe sikkert Valg mellem de nævnte Ansøgere. Men Flertallet er i sin Erklæring gaaet ud fra og maa vedblivende fastholde som sin Opfattelse, at da der i vort Land kun er ét theologisk Fakultet med kun 5 Lærere, og da der følgelig kun sjældent indtræffer Vakance, kan der komme Tilfælde, hvor det bestemmende Synspunkt for en Lærestols Besættelse ikke bliver Hensynet til, hvem der allerede har præsteret mest, men hvem man maa betragte som den, der har givet de rigeste Løfter for fremtidig akademisk Virksomhed. Et saadant Tilfælde forekomer os at foreligge i nærværende Sag. Det er vor Overbevisning, at cand. Ammundsen, hver Gang han har haft Lejlighed dertil, har for Fakultetet afgivet til-

[42] FA, jfr. Aarbog, 681.

[43] FA, jfr. Aarbog, 681 ff. Af papirer i FA fremgår, at Hoffmeyer i januar 1900 – for anden gang – fik en disputats med oldkirkeligt emne kasseret, og at Torm 3/11 – umiddelbart før konkurrencen – fik antaget sin afhandling om valentinianismen.

strækkelig Vidnesbyrd om, at hans Begavelse er større og rigere end de Ældres, der have dyrket Kirkehistorien i længere Tid; han maa efter Flertallets Mening synes at have vist usædvanlige Betingelser for en videnskabelig Virksomhed. Derfor forekomer det os meget uheldigt, om den Omstændighed, at Lærestolen er blevet ledig noget tidligere, end det havde været ønskeligt for ham, skulde berøve Fakultetet hans Arbejde i det Fag, som han, allerede inden nogen kunde vente deñe Vakance, havde valgt som sit. Naar vi i vor tidligere Erklæring foreslog, at han foreløbig skulde ansættes som Docent paa 3 Aar og først fra Mai næste Aar, var det udelukkende af Hensyn dels til hans Ungdom, dels til Ønskeligheden af, at hans Rejse ikke for hurtigt skulde afbrydes, ikke derimod af nogensomhelst Tvivl om hans videnskabelige Evner, hvorfor vi heller ikke, hvis der skulde blive gjort principielle Indvendinger mod en saadan Ansættelse, vilde have noget at erindre mod, at han allerede nu ansættes som Professor.

Mindretallet (H. Scharling) fastholder sin Indstilling af cand. theol. *Oscar Andersen* med Henvisning til sine tidligere Udtalelser i Fakultetets Skrivelse af 4 Mai d.A. Overfor Flertallet skal Mindretallet tillade sig at bemærke, at det neppe har anlagt den rette Maalestok, idet det har seet paa Evner og Anlæg d.e. paa blotte Muligheder istedenfor at see paa Virkeligheden i Skikkelse af foreliggende selvstændige videnskabelige Arbejder. Dernæst har Flertallet ved den stærke Vægt, som det lægger på Examenskaraktern, overseet, at ved Besættelsen af Universitetets Lærestol træder Hensynet til selvstændig, videnskabelig Virksomhed i første Række, medens Hensyn til Examenskarakter først kommer i anden Række, ja kan endog falde ganske udenfor Betragtning (jfr. Universitetets Retsregler § 40).

Betænelighederne overfor Flertallets Indstilling blive saa meget større, som der neppe er forløbet halvandet Aar, siden den af samme indstillede Ansøger har taget Embedsexamen. Hans kirkehistoriske Studier kunne i den Tid ikke have havt større Omfang eller Rækkevidde. Heller ikke kan Ansøgeren være i Besiddelse af den Modenhed og Erfaring, som først vindes ved et fleraarigt Studium, og som dog er en nødvendig Betingelse for Overtagelsen af et Professorat.

Flertallet skal hertil bemærke, at Kand. Ammundsens Embedsexamen ikke blot var i sit Resultat den fortrinligste, som Fakultetet i lange Tider har haft, men ogsaa efter vor Mening aabenbarede Evner af en særegen Kvalitet. Hertil kommer, at Flertallet ingen-

lunde støtter sit Votum paa hans Examen alene; men han har som ganske ung Student, altsaa paa et Tidspunkt, hvor man ellers ikke kan vente Evne til at magte et videnskabeligt Emne, vunden Universitetets Guldmedaille med en Bedømmelse, i hvilken det blandt andet hedder, at »Afhandlingen er skrevet med Modenhed og videnskabelig Dygtighed«. Heraf vil det formentlig fremgaa, at Flertallet i sin Indstilling af cand. Ammundsen ikke har bygget paa blotte Muligheder.

27/6 holdt konsistorium møde og meddelte dagen efter ministeriet at alle konsistoriales – også Madsen der dog »principaliter« fastholdt flertalserklæringen – var enige om at ønske konkurrence. Ministeriet bifaldt (7/7) forslaget – konkurrencen skulde være offentlig og afsluttet inden 1/5–01. 10/7 skrev konsistorium derom til fakultetet [44], men på grund af sommerferien kunde man først 5/9 indsende det forslag der 13/9 videresendtes af konsistorium og som ministeriet efter indhentet kgl. resolution (1/10) definitivt godkendte (4/10) [45]. Konkurrencen skulde stå åben for alle ansøgere og falde i en skriftlig og en mundtlig del. Til den store skriftlige opgave blev der givet en frist af tre måneder, til de tre forelæsninger en samlet udarbejdelsestid på 10 dage; emnerne skulde være kirkehistoriske, dogmehistoriske og nytestamentlige [46]. Manuskriptet til dem skulde afleveres til fakultetet [47]. Censurkomiteen skulde bestå af to fakultetsmedlemmer og tre udefra tilkaldte, hvoraf ialtfald den ene skulde søges udenfor landet.

Nr. 5

Friedrichstrasse 2. Halle. 18 Sept. 1900.

Kære Hr. Professor Madsen!

Nu nærmer Tiden sig vel, da der skal træffes nærmere Bestemmelse om Konkurrencens Ordning. Idet jeg takker meget for den Ven-

[44] FA, jfr. Aarbog, 683.

[45] FA, jfr. Aarbog, 683 f. Den skriftlige opgave skulde ved fristens udløb foreligge trykt – og udgifterne dertil bestrides af det ledige professorats midler (FA).

[46] Dette sidste kunde J. Oskar Andersen (jfr. Vita, a.s. 151) opfatte som en begunstiggelse af konkurrenterne: Ammundsen havde vundet guldmedalje for en nytestamentlig afhandling, og Torms arbejdsområde lå nær op ad det nytestamentlige.

[47] I FA findes Ammundsens og Torms forelæsningsmanuskripter, men ikke J. Oskar Andersens; det er formodentlig aldrig blevet afleveret.

lighed, hvormed De hidtil har meddelt mig Udfaldet af Forhandlingerne[48], ogsaa sidst af Konsistoriums, tør jeg maaske bede Dem gøre mig den Tjeneste atter at lade mig vide, naar der foreligger en endelig Afgørelse. Som Prof. Jacobsen, hvis Besøg var mig en stor Glæde og Opmuntring, vil have meddelt Dem, agter jeg at ansøge om Tilladelse til at skrive den store Afhandling i Berlin. Det vil ogsaa være behageligst for mine Konkurrenter – jeg ved for Resten endnu ikke, om der bliver andre end Oskar Andersen, da vi ellers ville genere hinanden ved at skulle benytte de samme Bøger paa Bibliothekerne. I Berlin vil jeg jo være godt stillet ved at kunne benytte det store kongelige Bibliothek, hvor jo saa godt som alt af nyere Litteratur findes, desuden Universitetsbibliotheket og formodentlig Bibliothekerne i de kirkehistoriske og historiske Seminarier. Ogsaa af nordisk Litteratur findes vistnok en Del i Berlin, navnlig alle Tidsskrifter, som kunne komme i Betragtning (Kirkehistoriske Samlinger, Historisk Tidsskrift o.s.v.). Selv om jeg skulde faa Brug for en Del skandinavisk Litteratur, vil jeg maaske kunne nøjes med at tage hjem nogle faa Dage – paa selve Rejsen spilder man jo ikke megen Tid. Kun hvis den nordiske Litteratur i overvejende Grad skal benyttes, maa jeg naturligvis rejse hjem for længere Tid.

I August tog jeg en Ferie. Jeg rejste først til Harzen og havde der den Glæde at træffe sammen med min Moder og mine Sødskende. Vi havde naturligvis gensidig længtes meget efter at se hinanden. Lykkeligvis vare de alle tre glade og raske. Vi rejste da Harzen igennem sammen, ja egentlig begyndte vi i Berlin, hvorhen jeg var rejst dem i Møde. Vi skiltes ved Hildesheim; de rejste hjem og jeg en Tur til Köln, opad Rhinen til Mainz og tilbage til Halle over Frankfurt og Marburg. I det hele var det en udmærket Ferie.

Nu har jeg saa i nogen Tid igen arbejdet her. Jeg vil bede om, at eventuelle Underretninger indtil videre maa blive adresserede hertil. Naar jeg i Begyndelsen af Oktober rejser til Berlin, skal jeg tilskrive Dem min nye Adresse.

Af Blade jeg har faaet sendt hjemmefra, ser jeg, at rabies theologorum atter er udbrudt i Danmark. Indtil det bliver offentligt fastslaaet, hvem der er sigtet til, maa det være uhyggeligt for en Præst at have samme Navn som en, der er Licentiat[49]. For Resten

[48] Ikke bevaret.

[49] I Kristeligt Dagblad påstod Vilh. Beck 31/8, at den kirkelige øvrighed lod præster hvis drikkeri eller utugt var kendt blive i embedet, når de blot havde en

vil det jo være sørgeligt, hvis Beskyldningerne ere sande mod vedkommende Præst; jeg har kun hørt Rygter baade nu og tidligere, om hvis Sandhed jeg ikke kan have nogen Mening. Pinlig vil rimeligvis ogsaa Striden om Lærefrihed blive. Efter mit ganske vist ikke indgaaende, personlige Kendskab til Jensen[50] har jeg fra Begyndelsen anset det for en stor Fejl, at han søgte Præsteembede og specielt Harboøre. Men en Debat i Bladene om Lærefrihedens Grænser er jo altid vanskelig, fordi et klart juridisk Svar efter Forholdenes Natur og Kirkestyrelsens hidtidige Praxis ikke kan gives[51].

Det er særdeles fornøjeligt med »Gamle Christensens« og Frk. Kjærbyes Forlovelse[52]; det maa vist have været trist for ham at være ene.

Forhaabentlig er baade De og Fru Professorinden vendt raske og styrkede hjem efter Ferien.

Med venlig Hilsen til Dem begge

Deres ærbødige

Valdemar Ammundsen.

Nr. 6

Wilhelm-Strasse 34. Berlin S.W., den 6. Okt. 1900.

Kære Hr. Professor Madsen!

Da jeg i Gaar er kommen til Berlin og i Dag har lejet Værelse Friedrichstrasse 131c, tredje Sal, Berlin N., beder jeg om, at eventuelle Meddelelser om Konkurrencen maa blive adresserede dertil. Hvad der muligvis kunde komme til Halle efter min Afrejse, vil blive sendt efter mig. Jeg er paa Forhaand godt tilfreds med min nye Bolig; det er i Kvarteret nord for Unter den Linden, hvor der er forholdsvis roligt, og ikke langt fra Universitet og Biblioteker.

Et Rygte har sagt mig, at den skriftlige Opgave vil blive givet i

licentiat- eller doktorgrad. Han havde forvexlet J. P. Bang (p. 92, note 34) med sognepræst H. V. Th. F. Bang som han havde ladet udspionere, jfr. P. G. Lindhardt: Morten Pontoppidan II, 1953, 51.

[50] *A. Jensen* ((1871–1941), sognepræst på Harboøre 1899–1901.

[51] Om den store strid om de evige helvedsstraffe – opstået på grund af pastor A. Jensens forkyndelse – se: Morten Pontoppidan II, 47 ff.

[52] *E. J. Christensen* (1866–1946), manuduktør, notar ved teologisk embedsexamen, sognepræst til Slagslunde-Gandløse 1898–1921, provst for Horns m. fl. herreder 1909–21, sognepræst i Tønder 1921–36, blev 17/10–00 gift med *Johanne Kjærbye* (1863–1905).

Midten af November, samt at Afhandlingen efter tre Maaneders Forløb skal foreligge trykt. Hvis dette sidste skulde bekræfte sig, da forstår jeg godt Hensigtsmæssigheden heraf; det vil naturligvis være yderst vanskeligt for alle Censorer at benytte samme Manuskrift. Det vil naturligvis for Deltagerne i Konkurrencen være mindre behageligt; man maa vel næsten lade Afhandlingen trykke Ark for Ark. Og hvis Bogtrykkeren ikke overholder den fastsatte Frist – man vil naturligvis helst give Afhandlingen fra sig saa sent som muligt – er man jo ilde stillet. Hvis det bekræfter sig, at Afhandlingen skal trykkes, vil jeg tillade mig at spørge om, hvorvidt det er tilladt helt eller delvis at overlade Korrekturlæsningen til andre, og om det forlanges, at Afhandlingen skal foreligge i Boghandelen, eller om dette er overladt til hver Deltagers egen Bestemmelse.

Selvfølgelig er jeg meget spændt paa, dels hvilken den skriftlige Opgave vil blive, dels hvorledes hele Sagen falder ud. Dog har jeg hele Tiden kunnet arbejde roligt, og den Erkendelse er modnede hos mig, at det i denne Sag som i det større ikke afhænger af den, som vil eller den, som løber, men af Gud, der forbarmer sig.

Med venlig Hilsen til Dem og Fru Professorinden.

Deres ærbødige

Valdemar Ammundsen.

Nr. 7

Berlin 11 Okt. 1900.

Kære Hr. Professor Madsen!

Hjertelig Tak for Deres venlige Brev![53]

Jeg har naturligvis hele Tiden tænkt mig, at Grunden til, at jeg ingen Stadfæstelse fik paa, hvad Rygterne havde fortalt, netop var den, at den endelige Afgørelse endnu ikke forelaa, og at Efterretningerne altsaa ikke kunde naa ud over Rygtets Karakter. Forøvrigt blev jo Bestemmelserne omtrent som jeg havde ventet.

I Følge det Raad, Prof. Jacobsen i sin Tid gav mig, indsender jeg herved Ansøgning om Tilladelse til at affatte den skriftlige Opgave i Berlin. Jeg bruger Udtrykket »eventuelt« med den Mulighed for Øje, at Nødvendigheden af at benytte megen nordisk Litteratur eller andre Forhold kunne foranledige mig til at rejse hjem. Da det

[53] Ikke bevaret.

hele vel kun er en ren Formsag – jeg ved, at ogsaa Prof. Scharling har udtalt sin Billigelse af denne Tanke – ansaa jeg det for unødvendigt at gøre Ansøgningen længere, da det er in confesso for Fakultetet, at jeg med Universitetets og Statens Understøttelse befinder mig paa en Studierejse. Jeg kan vel saa, naar den Tid kommer, bemyndige en til paa mine Vegne at møde hos Dekanus d. 16de Nov. for at modtage Opgaven og saa telegraferer mig den [54]. Jeg sender Ansøgningen til Dem, der jo endnu maa være Dekan. Den kan vel tillige tjene som officiel Anmeldelse om Deltagelse i Konkurrencen, hvis en saadan Anmeldelse behøves.

Med venlig Hilsen til Dem og Fru Professorinden.

Deres ærbødige

Valdemar Ammundsen.

(6/10 udbad ministeriet sig fakultetets forslag til de tre udefra kommende bedømmere, og 13/10 foreslog flertallet – som kun ønskede teologer – Fredrik Nielsen, H. F. Rørdam [55] og P. Eklund [56]; Scharling derimod vilde have en »rigtig« historiker med og nævnede Edv. Holm [57], men 23/10 bifaldt ministeriets flertalsforslaget, og godkendte desuden (31/10) at de to fakultetsmedlemmer skulde være Scharling og Schat Petersen; den sidste der stod for at skulle være dekan blev formand [58]. Men det er ikke gået stille af; referater foreligger heller ikke her, men der må have været et heftigt opgør på et fakultetsmøde, og Scharling – som har kritiseret Madsens henvendelse til Ammundsen – har derefter nærmere udviklet sin kritik i en rundskrivelse. Det fremgår af følgende to koncepter i Madsens arkiv:

[54] I FA. findes en fuldmagt (8/11) fra Ammundsen til Chr. Glarbo til på hans vegne at afhente opgaven.

[55] *H. F. Rørdam* (1830–1913), kirkehistoriker, sognepræst i Lyngby 1883–1913.

[56] *P. G. Eklund* (1846–1911), professor i kirkehistorie med symbolik og domprovst i Lund 1893–1911.

[57] *P. E. Holm* (1833–1915), professor i historie 1867–99.

[58] FA, jfr. Aarbog, 684. 2/11–00 skrev Fredrik Nielsen til biskop Skat Rørdam (Util. 155): »Madsen er jo desværre ikke med i Komitéen; saa er det vel Scharling, der er Selvhersker, og af hans Regimente venter jeg intet godt, hverken i denne Sag eller i andet. Han er ligesaa gaadefuld i etisk Henseende som Pietisterne«. Om det spændte forhold mellem Nielsen og Scharling – til dels også P. Madsen – se: P. G. Lindhardt: *Holmens Provst. Thomas Skat Rørdam*, 1969, 155 ff.

Nr. 8

11/1-00.

A.

Naar Prof. S. ikke kan finde Overensst. mellem mine Ord i Mødet og Ammundsens Brev til ham, har jeg i den Anl. gennemgaaet de paagjældende mellem A. og mig vexlede Breve og maa derefter fastholde alt hvad jeg har sagt paa saame Tid som jeg heller ikke kan finde nogensomhelst Vanskelighed ved at forene det med det omtalte Brev. Jeg skrev aldeles ikke til A. om Sagen før den 21. de Mai d.e. 12 Dage efter, at vor Indstilling havde passeret Konsist.; det fortjener sikkert ikke at kaldes ivrigt, at Dekanus tøver med at meddele ham, at der er Tale om hans Kandidatur; det er tværtimod mere forstaaeligt, at jeg af et Par Konsist. fik Bebreidelser for, at jeg ikke som Dekan havde, før vi indstillede ham, sikret os hans Samtykke. I dette Brev meddelte jeg ham, at Flertallet havde indstillet ham og gjort det i den Forudsætn., at han ønskede at komme til Universitetet i dette Lærefag. Denne Meddels. har jeg ikke i Fak. kaldt en *blot Forespørgsel*. Jeg forstaar meget godt, at A. i sit Brev kan kalde den en »Opfordr.« (hvis det er til *mit* Brev han sigter med disse Ord; hvilke Breve han har vexlet med Nielsen, er mig ubekjendt og vedkommer mig ikke); thi selve Indstillingen, altsaa ogsaa Meddelelsen om den indeh. jo en Opfordring; men det er da ingenl. en privat Opfordr. fra mig, men fra Flertallet gj. Dekanus. Am. besvarede mit Brev allerede d. 25de Mai, og skrev saal. om Sagen: »Hjertelig Tak for Deres venlige Brev! Da jeg sidst skrev — —«. Mere taler han ikke om mit Brev, men taler kun om sine egne Overveielser og takker for »den store Tillid, der er vist« ham, men nævner ikke »Opfordr.« med ét Ord. Alt Dette er jo en nøiagtig Bekræft. af mine Ord. Andre end disse 2 Breve ere paa dette Stadium ikke vexlede mellem A. og mig. Jeg har overh. ikke gjort noget Skridt til el. for ham uden som Dekan efter Samraad med mine Kolleger i Flertallet. Dfor afviser jeg paany enhver Sigtelse for særlig Agitation. Det er meget sørgeligt, naar indenfor et theol. Fak. den Ene nærer Mistillid til den Andens Ord og Færd.

B.

Prof. Sch.s Optræden overfor mig ved Fak.mødet var mig saa uhyggelig, at jeg helst lod den ligge for hs egen Regning, og heller ikke tror, den bliver bedre ved Forklaringer. Jeg er mig ikke be-

vidst at skyldte ham noget Regnskab hverken i denne eller i andre Sager, og jeg fralægger mig udtrykkeligt, at det skulde være af Trang hertil, at jeg vedlægger de *eneste* Breve, der ere vekslede mellem Ammundsen og mig før A.s Brev til Prof. Sch. Mit Brev til ham var af 21de Mai, og A.s Svar til mig siger udtrykl., at Prof. S. havde skrevet til ham om Sagen *før jeg*; jeg henstiller altsaa til Overveielse, hvad Hjemmel Prof. S. havde til at sige i Fak-mødet, at jeg »var den, der havde opfordret A til at melde sig.« Dette staar heller slet ikke i A.s Brev til ham. Thi (Sagen) er tværtim., at jeg aldeles ikke skrev til Am., før Sagen var behandlet i Konsist. (d. 9de) og nu laa i Minist.; det var dog vel min Embedspligt som Dekan at underrette ham om Flertallets Indstill.; jeg havde allerede fra Konsistoriales faaet Bebreidelser for, at jeg som Dekan ikke havde forespurgt ham *før* vor Indstilling, da vi derved udsatte os for, at han kunde blive udnævnt og selv vægrede sig ved at modtage Ansættelsen. Ikke desto ∙/. paastaar Prof. S., at jeg er den, der har opfordret A.! Mit Brev indeholdt naturl. forsaavidt en Opfordr., som en saadan ligger i hele Flertallets Indstill.; men det er ikke specielt *min* Opfordr + end de Andres; at den kom til ham gj. mig, var kun begrundet i, at jeg som Dekan maatte være Flertallets Ordfører. Det er meget snarere Prof. S. end mig, der har underrettet ham om denne Opfordr., – som det ogsaa viser sig i, at han kunde svare p. mit Brev næsten med omgaaende Post, fordi han ved Rygter og ved Prof. S.s Underretn. havde havt Tid til at overveie Sagen tidligere.

Ligesaa grundløs som denne Anklage er, er den næste, som Prof. S. nu fremfører i sit Omgangsbrev: at jeg i Mødet skal have sagt, at mit Brev til ham *kun* var en »Forespørgsel«; jeg har kaldt den en Underretning; heri laa if. Sagens Natur baade en Opfordr. og en Forespørgsel; men begge Dele vare givne i selve Situationen, og de vare p. Sagens daværende Udvikl.trin aldeles ikke noget privat fra min Side, men en Embedshandling. Loyalere kan man formentlig ikke gaa frem.

Det Uhyggelige i Prof. S.s Optræden baade i Mødet og i Brevet er den Mangel p. Tillid til mit Ords og min Færds Sandhed, som ligger i alt dette. En større Krænkelser kan vel ikke tilføies en Mand. Jeg foragter enhver saadan Mistanke.

Til konkurrencen meldte sig foruden Ammundsen kun J. Oskar Andersen og Torm, og det blev overdraget Fredrik Nielsen at stille

forslag til den skriftlige opgave. Han nævnede fire emner, alle fra oldtidens kirkehistorie[59].

16/11 udleverede dekanen opgavens ordlyd til de konkurrerende.

Nr. 9

Berlin 23. Nov. 1900.

Kære Hr. Professor Madsen!

Der er gaaet temmelig lang Tid, inden jeg har faaet svaret paa Deres sidste Brev og sagt Dem tak derfor. Jeg sidder jo nu midt i Arbejdet med Novatian. Opgaven finder jeg udmærket valgt, da der her er saa mange uløste Problemer, og da der ikke, saa vidt jeg ved, i en lang Aarrække er skrevet nogen sammenfattende Behandling. Men det vil blive vanskeligt at faa alle Punkter nogenlunde tilfredsstillende gennemarbejdet, da det patristiske Materiale er temmelig omfangsrigt og den nyere Litteratur, navnlig i Form af Tidsskrifter, voxer hver Maaned.

For nogen Tid siden, inden Censurkomiteens Udnævnelse, henvendte jeg mig til Professor Jacobsen, om hvem jeg ventede, at [han] ikke vilde blive blandt Dommerne, og bad ham give mig et Raad om, hvorvidt jeg skulde lade min Prisaafhandling forelægge for Dr. Rørdam og Domprovst Eklund. Prof. Jacobsen spurgte dem selv derom; de svarede begge, at de vilde læse Afhandlingen, hvis jeg ønskede det. Jeg har saa indsendt Anmodning om, at Universitetets Exemplar maa blive udleveret, saa at de to Dommere kunne benytte det efter hinanden. Trods alt, hvad jeg godt selv ser, der kan indvendes mod denne Afhandling, ønskede jeg dog ikke, at Rubriken: »tidligere videnskabelige Arbejder« skulde være helt blank for mit Vedkommende.

Da nu ogsaa Torm deltager, er jeg dobbelt glad ved ikke at skulle

[59] I brev af 5/11 (FA) foreslog han – foruden den opgave som blev valgt (Kritisk Fremstilling af Novatians Liv og Forfattervirksomhed samt Eftervisning af den novatianske Bevægelses Omfang og Betydning) – en undersøgelse af den (orientalske) oldkirkelige kirkeordning Testamentum domini nostri Jesu Christi, en fremstilling af Priscillians liv og tanker eller af Augustins kirkepolitiske ideer og deres betydning for middelalderen. J. Oskar Andersen (Vita, a.s. 151) bemærker at opgaven faldt på »et Omraade, der laa ganske udenfor mine hidtidige Studier«, og mener at tidsfristen var udtryk for at »Konkurrence-Komitéen regnede med Jærnhelbred og næsten vidunderlige Arbejdsævner hos Deltagerne«.

benytte de københavnske Bibliotheker. Udfaldet lader sig vel nu paa Grund af Torms Deltagelse endnu mindre end før forudsige. Imidlertid er jeg rask og glad ved Arbejdet.

Venlig Hilsen til Dem og Fru Professorinden.

Deres ærbødige

Valdemar Ammundsen.

Godt en måned efter afleveringsfristen (16/2–01) blev der holdt mundtlig konkurrence (26/3–29/3) [60], og allerede dagen efter den sidste forelæsning faldt komiteens afgørelse [61]. Tre medlemmer (Nielsen, Rørdam og Schat Petersen) indstillede uden nærmere begrundelse Ammundsen, men følte dog trang til at anbefale Torm på det varmeste til ministeriets »særlige Opmærksomhed«, da han havde lagt så »stor videnskabelig Dygtighed og saa fortrinlige Lærergaver for Dagen«. J. Oskar Andersen vilde man kun »have anbefalet til Ministeriets Velvillie«, fordi han var i besiddelse af solide kundskaber, »men hans Præstationer... have været behæftet med saadanne Mangler, at Flertallet bestemt maa foretrække de to andre Konkurrenter«. P. Eklund udviklede udførligt at embedet havde »två grundkarakterer«, som et »akademisk professorat« og som et »docentämbete«, og at der ved alle tre store teologiske hovedfag – filologiske, historiske og filosofiske – måtte kræves en solid almenteologisk grundvold. Alle ansøgere havde hædret det fakultet hvis elever de var, men ingen af den »hafva dokumenterat sig för en professurkompetens af första rangen«: Ammundsen »lofvar afgjort allra mest som forskare och lärare«, men endnu kun som »ett rikt löfte, en rik begyndelse«; han var bedst i filologien og literaturkritikken. Torm havde glimret ved fremragende »docentegenskaper« men var ikke de andre overlegen; J. Oskar Andersens tidligere arbejder var langt bedre end den skriftlige konkurrenceafhandling, og »föredraget« var og blev »ett verkligt minus«. Hvis man ikke kunde finde nogen anden måde at ordne professoratet på burde han dog »närmast förordnas«. Scharling indrømmede at J. Oskar Andersen ikke »har Ordet i sin Magt og har ondt for at begrænse

[60] Emnerne var a) De lutherske Reformatoreres Opfattelse af Trosbegrebet. b) 2. Kor. 1. 15–22. c) Udsigt over den danske Kirkes Historie paa Christian VI.s Tid.

[61] Aarbog, 684ff.

den rige Stofffylde«, men det kunde bedres ved øvelse, og hans lærdom var de andres langt overlegen; det viste sig især i forhold til Torm som »taler med stor Lethed, har en smuk og velformet Fremstilling«, men »ingen dybere indtrængende Forskningsevne«, ingen nye eller originale synspunkter. Også Ammundsen havde afsløret »betydelige Lærergaver«, men hans evner lå mere i systematisk end historisk retning, han havde ingen produktion, kundskabsfylde eller selvstændighed – og burde derfor ikke komme i betragtning. Ministeriet fulgte flertallet og udnævnte 23/4 Ammundsen til professor. Det kom trods alt nok som en overraskelse for adskillige udenfor inderkredsen [62].

Da konkurrencen var sluttet indgav J. Oskar Andersen – der underhånden havde hørt at et andragende kunde vente støtte – ansøgning om »jus docendi« for at kunne forelæse over dansk kirkehistorie og kirkelig arkæologi. Fakultetet var betænkeligt, fordi en sådan ret normalt var betinget af en akademisk grad, og »de akademiske Grader medførte saa faa Rettigheder, at Fakultetet, naar det vilde holde sine Grader i Ære og ikke vilde udsætte sig for, at ingen satte Pris paa at opnaa dem, maatte værne stærkt om de Rettigheder, som knyttede sig til dem, hvorfor Fakultetet kun kunde være Modstander af, at denne Ret tildeltes saadanne, som endnu ikke havde opnaaet nogen Grad«. Fakultetet lagde åbenbart betydelig mindre vægt på »graden«, når det gjaldt ansættelsen af en ung videnskabsmand der slet ingen grader havde, end når det drejede sig om at give en velkjendt forsker forelæsningsret. Men trods betænelighederne – og som en ren undtagelse – gik det dog, be-

[62] F.ex. skrev J. P. Bang 29/4-01 (Util. 155) til Fredrik Nielsen (overfor hvem han mundtlig havde udtrykt sin forbauselse, men Nielsen havde brat afbrudt samtalen): »hvad jeg den Gang vilde sige, var kun dette, at for udenforstaaende var det virkelig ikke let at sige, hvem der vilde sejre. *Da* jeg vidste, at Scharling vilde stemme paa Andersen, og *da* jeg havde hørt, at Eklund (som det jo ogsaa viste sig) ligeledes vilde stemme paa ham, *da* det endvidere forlød, at Rørdam var stemt for Torm, *da* der fremdeles skulde ses paa, hvad de konkurrerende havde præsteret tidligere, *da* Andersens Forelæsninger i Formen ganske vist var mangelfulde, men dog – synes jeg – gradvis bedrede sig, saa den sidste var den bedste, og *da* jeg erindrede, at Jacobsen i sin Tid blev valgt, skøndt hans Foredrag stod langt tilbage for de fleste andres i Formen... , saa troede jeg virkelig, da jeg den sidste Konkurrencedag gik hjem, at det var bleven Andersen... Men, jeg betvivlede ikke, at Ammundsen nok skal retfærdiggøre sit Valg. Jeg har ondt af det for Andersen, det har jeg, men jeg forstaa saa inderlig godt, at Flertallet trods Ammundsens store Ungdom og de dertil knyttede unægtelige Betæneligheder alligevel valgte ham. Ceterum censeo: Konkurrencer er en Uting«.

grundet i mindretalsindstillingen og J. Oskar Andersens tidligere arbejder, med til at anbefale ansøgningen, og 31/5–01 sluttede ministeriet sig hertil[63].

Nr. 10

Cambridge 11 August 1902.

Kære Professor Madsen!

Min Samvittighed tilsiger mig, at jeg for længe siden burde have ladet Dem høre lidt om mine Oplevelser og Indtryk herovre. Men Tiden har haft et saa ualmindelig rigt Indhold, stadig har jeg været sammen med Mennesker, jeg kunde lære noget af, saa at der ikke har været megen Lejlighed til Korrespondance. Om at læse noget har der næsten slet ikke været Tale. Da jeg har saa meget at fortælle, maa det meste opsættes til vi ses i September. Dette bliver kun en hjertelig Hilsen til Dem og Deres Frue og nogle faa spredte Bemærkninger.

Jeg haaber, at De begge har haft en god Ferie paa Vedbygaard. Ganske vist formoder jeg ikke, at Vejret i Danmark har været stort bedre end her, hvor det har været ret ustadigt. Men et Landophold om Sommeren er jo selv i ugunstigt Vejr en god Ting. Formentlig har De haft en hel Del Gæster; hvis der er nogen nu af mine Bekendte, bedes De bringe Hilsen.

Jeg var først lidt over 14 Dage i London, saa tog jeg tre Dage til Keswickmødet[64], dernæst 4 til Studentermødet i Matlock[65], og saa en lille Tur til Skotland. Nu har jeg været et Par Dage her i Cambridge, tager i Morgen til London igen for nogle faa Dage, skal saa besøge Mason[66] i Canterbury, hvor han er i Ferien, og

[63] FA, jfr. Aarbog, 686 f. og J. Oskar Andersens Vita (a.s. 152). Ammundsen fandt (til Fredrik Nielsen, 4/6–01) at afgørelsen var rimelig, og et afslag vilde være blevet et »glimrende Agitationsmiddel« (i konservative, kirkelige kredse, f.ex. Kristeligt Dagblad). Tilladelsen havde haft en gavnlig psykologisk virkning: »Andersen er kommen ud af den rent sygelige Ophidselses- og Mistænksomhedstilstand, hvor han nu i et helt Aar har levet«. Men tilladelsen vilde nok – af mangel på tilhørere – blive en skuffelse.

[64] Keswick-møderne begyndte 1875 og holdtes årligt; de udgik fra lavkirke- ligt-evangeliske kredse, var interdenominationelle og inspireredes fra amerikanske vækkelser.

[65] Matlock var 1900–04 mødested for den engelske, kristelige studenterbevægelse.

[66] *A. J. Mason* (1851–1928), højanglikansk Cambridge-teolog, canon i Canterbury, havde mange nordiske forbindelser og deltog ofte i skandinavisk-anglikanske,

endelig en lille Tur til Oxford. Jeg rejser formodentlig hjem sidst i næste Uge.

Moder og mine Sødskende har stadig haft det godt; nu er de igen i København. Jeg har fortalt Moder Deres Bemærkning om, at hun burde vænne sig til et højere Synspunkt paa Rejser (højere nemlig end: »bare vi havde ham vel hjemme igen«); og hun har gentagne Gange skrevet, at nu har hun vænnet sig til det.

I London traf jeg de fleste af de Folk, jeg søgte; i Skotland derimod havde næsten alle forladt Byerne. Jeg har ikke mærket meget til den engelske Stivhed, men er bleven højst elskværdig behandlet overalt. Ganske vist har jeg de fleste Steder haft Introduktioner; men ogsaa hvor jeg ingen har haft, som her i Cambridge, har der ingen Vanskeligheder været. Uvidenheden om danske Forhold er kolossal. En irsk Præstekone, jeg traf et Sted, spurgte mig, om vi talte Tysk eller Russisk, og en Herre mente, at vor Kirke vistnok maatte være en Afart af den græske. Blandt Theologer er Martensens Navn nogenlunde kendt; Biskop Wordsworth [67] af Salisbury havde ogsaa hørt Grundtvigs, men vidste kun om ham, at han var »Biskop«. Men i Reglen er man paa Forhaand ret venlig stemt mod Danmark. Jeg har derfor med Glæde grebet Lejligheden til at fortælle lidt om danske Forhold, naar jeg er bleven opfordret dertil. Ved Hjælp af Manuskript lykkedes det mig, skønt det den første Gang var vanskeligt. Det var i The Anglo-Continental Society i London; De har formodentlig set et Referat i Kr. Dagbl., skreven af en tilstedeværende cand. theol. Rützou [68]. Jeg ansaa det for rigtigst ikke i Taushed at forbigaa det Punkt, hvor Høj-kirkemænd næsten altid begynder: *successio apostolica*. Paa dette Møde gjorde jeg Bekendtskab med Biskop Wordsworth, der var saa venlig at indbyde mig til at komme til Salisbury. Jeg var saa meget desto mere glad ved at gøre hans Bekendtskab, som han jo nu

økumeniske møder. Han var en ven af Fredrik Nielsen (se Biskop Fredrik Nielsen. En Levnedstegning ved J. C. Kall, 1911, 379 ff.) der ogsaa havde introduceret Ammundsen til ham, (Ammundsen til Fredrik Nielsen, 6/4, 15/6-02).

[67] *J. Wordsworth* (1843-1911), kirkehistoriker og patristiker, biskop i Salisbury 1855-1911. I brev af 21/7-02 giver Ammundsen Fredrik Nielsen adskillige oplysninger om de engelske bekendtskaber han stiftede, bl.a. med den gamle national-økonom og bredkirkemand J. M. Ludlow og den senere biskop A. C. Headlam.

[68] *L. B. Rützou* (1877-1939), forstander for Det kongelige Blindeinstituts skole. Ammundsens tale i The Anglo-Continental Society (om den engelske og den danske kirke) - hvor han tog afstand fra *successio apostolica* - blev holdt 10/7-02 og er trykt i Kirken og Hjemmet, 10/8-02, 287 ff.

næsten er den eneste Kirkehistoriker blandt de engelske Biskopper. I Salisbury traf jeg adskillige interessante Mænd.

Jeg talte igen en lille Smule ved Studentermødet i Matlock. Dette Møde lignede meget vore nordiske; jeg fandt det i det hele rigtig godt; med Undtagelse af et enkelt Punkt (nogle »frivilliges« Udtalelser om Missionsgerningen som en Pligt for alle, der ikke fik en speciel Befaling til at blive hjemme), var det baade sundt og fuldt af Kraft; Mott[69] var der de sidste Dage.

Helliggørelsesmødet i Keswick var noget ensformigt; navnlig var Salmerne alle af samme Slags. Der var ogsaa en vis methodistisk Praxis. Men naar man undertiden har sammenstillet Keswick med en Syndfrihedslære af Myginds[70] Slags, passer dette i alt Fald slet ikke med de Taler, jeg hørte. Men Folk, som har været der flere Gange, sagde rigtignok ogsaa, at Tonen var mere afdæmpet i Aar end tidligere. Alt ialt var det dog imponerende at se disse 5000 Mennesker forenede med en saa ærlig Alvor, som her aabenbart var.

Det Kirkesamfund, jeg har set mest af, er naturligvis the Church of England. Der er meget i Gudstjenesten her, som jeg finder efterlignelsesværdigt; man føler sig ved den langt mere i en bedende Menighed end hjemme. Prayerbook synes jeg i det hele er en særdeles god Bog, og fuldt ud evangelisk, navnlig naar den taler om Synd og Naade. De yderliggaaende Højkirke-mænds romerske Lærdomme og Praxis er i Virkeligheden stik imod Liturgi-ens Aand.

Jeg forstaar ikke, hvordan Højkirke-mænd kan antage Størstedelen eller dog en meget stor Del af hele den forreformatoriske Udvikling og udelade Pavedømmet; dette er dog voxet ud af de samme Rødder som saa meget, Højkirken vil beholde. Og jeg er bleven forbauset over, i hvor høj Grad ogsaa moderate og frisindede Højkirke-mænd (som Canon Armitage Robinson[71], Westminster) betragter Mellemværendet med Rom som væsentlig politisk. Men Højkirken er jo det ledende Parti nu og baade i Theologien og i det praktiske Arbejde har den jo præsteret noget betydeligt. Derimod er hvad

[69] *J. Mott* (1865–1955) leder i KFUM og studentermisionsbevægelsen, generalsekretær 1895–1920.

[70] *H. J. H. Mygind* (1867–1949), præst ved St. Matthæuskirken i København 1893–97, missionær i Syrien, sognepræst til Holmsland 1917–30, præst ved Helligkorskirken i København 1930–37 og korshærspræst. Mygind var i 1890'erne en af de mest fremtrædende indenfor den metodistiske syndfrihedsbevægelse i Indre Mission.

[71] *J. Armitage Robinson* (1858–1933) dean of Westminster 1902–11, derefter dean of Wells.

jeg har hørt af højkirkelige Prædikener ret tarveligt (undtagen en af Biskop Ingram[72]).

I Keswick var der en Mængde Lavkirkemænd med Biskop Moule[73] i Spidsen. Han syntes at være en udmærket Mand. Desuden alle mulige Denominationer og Sekter. Ligesaa i Matlock. Jeg kom ikke saa nær i Berøring med adskillige af disse Samfund, som jeg kunde ønske, navnlig ikke med de skotske Presbyterianere. Hvad der især har interesseret mig er den Sammensmeltning[74] mellem Dissenterne, som er begyndt, og som Skolelovsforslaget synes at ville fremskynde. Selv Kongregationalisterne begynder at opgive deres strenge Principper og gaa ind under en Slags presbyteriansk Organisation.

De hjemlige Begivenheder har jeg nogenlunde fulgt. Saa vidt jeg kan se er nu Christensens[75] Forslag i den foreliggende Form uden nogen væsentlig kirkelig Støtte; thi Grundtvigianernes er dog af en meget tvivlsom Beskaffenhed[76]. Men hvad nu?

Ja nu maa jeg slutte. Jeg har været meget glad ved min Rejse her, men glæder mig ogsaa til at komme hjem igen og faa begyndt paa regelmæssigt Arbejde.

Med venlig Hilsen til Dem begge

Deres hengivne

Valdemar Ammundsen.

Utvivlsomt havde P. Madsen og Fredrik Nielsen interesseret sig så stærkt for at få Ammundsen ind i fakultetet, fordi de mente at den begavede unge mand vilde gå i deres egne ortodoxe spor, og Nielsen anså ham desuden for den der bedst kunde fortsætte hans eget på så mange måder uafsluttede kirkehistoriske arbejde[77]. Men det blev en skuffelse: inden længe nærmede Ammundsen sig den liberale teologi, og 1906 gjorde han offentligt rede for sit standpunkt.

[72] *A. F. Winnington-Ingram* (1858–1946), biskop i London 1901–39.

[73] *H. C. G. Moule* (1841–1920), lavkirkelig anglikansk teolog, en af lederne i Keswick-bevægelsen, professor i Cambridge, biskop i Durham 1901–20.

[74] jfr. Hjalmar Holmquist og Jens Nørregaard: *Kristendommens Historie i Romantikens, Liberalismens og Realismens Tidsalder II*, 1939, 122 f.

[75] *J. C. Christensen* (1856–1930), folketingsmand 1890–1924, kultusminister 1901–05, statsminister 1905–08, kirkeminister 1920–22.

[76] Efter at landemoderne i sommeren 1902 – omend med små grundtvigske mindretal – var gået imod J. C. Christensens kirkelige lovforslag ansås deres chance for gennemførelse for stærkt svækket, jfr. Morten Pontoppidan II, 94 f.

[77] I så henseende er Ammundsens breve til Fredrik Nielsen 1901–03 meget oplysende, jfr. hans afhandling i Biskop Fredrik Nielsen, a.s. 73 ff.

Nr. 11

København 2. Aug. 1906.

Kære Professor Madsen!

Som De maaske har hørt af Torms er vi nu igen i Byen. Vi var meget glade ved at være 3–4 Uger i min Svigerfaders Præstegaard[78]. Her er jo noget varmt, og Trapperne er en Del besværlige for min Kone[79], men i det hele maa vi være glade og taknemmelige over, saa godt som hun har det; Lægen er ogsaa veltilfreds med hende. Det er jo en Tid fuld baade af Alvor og Forventning.

Fra Vigerslev var jeg en Tur paa et Par Dage i Klovborg[80]. Der er sket den store Begivenhed, at min Søster har forlovet sig med en Gaardmand Christen Nygaard. Trods alt hvad man paa Forhaand kunne være betænkelig ved – tilmed da han er Enkemand med sex Børn — er vi glade over det, ikke mindst Moder, som dog vil komme til at savne hende meget. Hun er gaaet til det efter alvorlig Prøvelse, og er nu glad og fortrøstningsfuld; hvert Brev vi faar derovre fra gør ogsaa os gladere ved Tanken. Manden, som jeg ogsaa har set nogle Gange, er et ualmindeligt Menneske, dygtig, med naturlig Takt og Elskværdighed og især er han en udviklet Kristen. Han rager op endogsaa i den udmærkede Slægt, han hører til. Saa det bliver nok godt. Rimeligvis skal de have Bryllup allerede til Efteraaret.

Jeg har nu fuldent en Piece om Menigheden og Theologien[81], som jeg skal sende Dem, naar den er trykt. Det er en Omarbejdelse

[78] Ammundsens svigerfar, R. Balslev, var 1886–1907 sognepræst i Vigerslev.

[79] Ammundsen blev 8/7–03 gift med *Charlotte Balslev* (1877–1961).

[80] Ammundsens bror – J. J. A. Ammundsen – senere biskop over Lolland-Falsters stift – var 1905–14 sognepræst i Klovborg-Tyrsting.

[81] Om Ammundsens pjece (Menigheden og Theologien, 1906) og reaktionerne på den, se Morten Pontoppidan II, 183 ff. jfr. Ammundsen til Fredrik Nielsen (12/10–06): pjecen »er for mig selv en stor Befrielse; i en Stilling som min er det saa rart at have udtalt sit Standpunkt overfor Offentligheden. Hovedpunktet var for mig selv Opgøret med den historiske Kritik overfor Kristendommens Oprindelse, at faa sagt til Menigheden: det er Mangel paa Tro ikke at ville taale Forskningen, og at faa sagt til den liberale Theologi: I præsterer daarlig Videnskab, fordi I ikke har den indre Kontakt med det kristelige Liv«. Han vedkendte sig – og erklærede deri sin uenighed med Nielsen – »subjektivismen« som sin tankemæssige forudsætning, og »den lille Pjece danner maaske Afslutning paa en Periode i min Udvikling, nemlig Kampen for at komme frem til Selvstændighed og eget Ansvar. Og dernæst haaber jeg, at der skal begynde en ny med Arbejde for ad subjektiv Vej at tilegne mig mere og mere af det objektive«.

af et Foredrag fra i Foraaret, holdt i Indre Missions Konvent i København. Jeg har fundet det rigtigst at udtale mig offentlig, skønt jeg helst undgaar den Strid, som let bliver Følgen af ikke at holde sig udenfor alt sligt. Der er vistnok adskilligt i Piecen, som De ikke vil billige. Jeg er i Tidens Løb kommen til at staa friere overfor den overleverede Lærebygning, ogsaa saaledes som den saa klart og grundigt blev fremstillet for os af Dem i vor Studentertid. Hertil har historiske Studier bidraget, som har ført mig til at se, at der i det overleverede System i Virkeligheden er sammenflettet højst ulige Bestanddele. Men især skyldes det et skærpet Krav til religiøs Inderlighed, som har ladet mig se, at meget, som kaldes Tro, kun er en Mening og efter Sagens Natur næppe kan blive andet, næppe kan indoptages i Tillidsforholdet. Selve det evangeliske Troesbegreb kræver efter min Mening en Reduktion af fides quæ og en større Plads for Individualiteten. Med andre Ord har jeg sagt noget lignende i Piecen. Jeg vil her først skrive det til Dem, da jeg næppe før har faaet sagt Dem noget af dette, omend De maaske indirekte har forstaaet det. Men iøvrigt er jeg vis paa at være enig med Dem i det, som det først og fremmest kommer an paa.

Venlig Hilsen fra os begge til Dem, Deres Frue og Bekendte blandt Gæsterne.

Deres hengivne

Valdemar Ammundsen.

Nr. 12

efter 2/8 1906[82].

Kj. Ammundsen.

Det glædede os meget at høre, at Deres Hustru har det godt efter Forholdene. Vi ønske Dem af Hjertet, at det forestaaende maa blive en ublandet glædelig Begivenhed for Dem Begge. Til Deres Søsters Forlovelse ønske vi Dem til Lykke; det er jo, efter hvad De skriver, ikke nogen Overilelse fra hendes Side; dfor vil det med Gs Hjælp nok blive Indgangen til et lykl. Liv.

For Deres Udtalelse om den Piece, De agter at udsende, takker jeg Dem, fsv det vidner om en personlig Hengivenhed, som jeg i høi Grad paaskjønner. Hvad selve Sagen angaar, kan det – efter de Følelser, jeg har for Dem – ikke undre Dem, at den smerter mig. Jeg havde, som De formoder, nok en Fornemmelse af, at De var

[82] Dateringen er tilføjet med en anden hånd end P. Madsens.

inde paa andre theol. Veje end, jeg anser for de rette, men jeg tænkte mig ikke, at De allerede var k^om^en saa vidt frem paa dem, at De kunde ønske at udtale Dem offligt derom. Dog kan jeg naturligvis ikke tale derom, inden Deres Skrift foreligger. At vi ere enige »i det, som det først og fremest kommer an p.», tvivler jeg ikke om.

Nr. 13

København 14 Aug. 1906.

Kære Professor Madsen!

I Lørdags skete den store Begivenhed og endte godt med Ankomsten af en lille Datter[83]. Baade hun og min Hustru befinder sig vel. Gud ske Tak for sin Gave!

Tak for Deres Brev! Det gik mig, da jeg læste det, ligesom en Gang før, hvor vi var højst uenige – i den Valdemar Hansenske Sag[84] – at jeg syntes, jeg kom Dem personlig nærmere, netop idet Meningsforskellen fik Udtryk og ikke længere laa skjult i Baggrunden. Maaske er det en Fejl, at vi ikke har talt mere om den Slags Ting end Tilfældet har været.

Mine Anskuelser har paa mange Punkter endnu ikke fæstnet sig i Form af Resultater, men derimod er der en almindelig Maade at spørge og at tænke paa, som har klaret sig for mig i Tidens Løb. Forskellen kan maaske kortest udtrykkes ved, at jeg ikke finder, at Skriftprincippet i den overleverede Form slaar til, og at jeg ikke føler mig beroliget ved det Bevis for den ufejlbare Inspiration, som ligger i Tanken: aliter deus ecclesiae male providisset. Jeg finder, at saa meget af Tidens Subjektivisme er berettiget, og at der ogsaa overfor Skriften kan blive Tale om et Kristenmenneskes Frihed.

At udtale mig herom – i stor Almindelighed – finder jeg rigtigt af to Grunde. Dels fordi man i en Stilling som vor har den bedste Samvittighed, hvis man har gjort Rede for sit Standpunkt, saa alle kan kende det. Dels af Hensyn til vor nuværende theologiske Situation, især blandt Studenterne. Der er jo stærke Kræfter i Bevægelse, som vil føre de unge helt bort fra Kristendommen eller ogsaa ud i en afbleget Liberalisme. Disse Bestræbelser vinder som alle den Slags Retninger til Dels frem paa Grund af de Sandhedsmomenter, de sidder inde med. Det er igen dels visse historiske Enkeltheder,

[83] *Esther Ammundsen*, f. 11/8–06.

[84] Er forgæves søgt oplyst.

dels en almindelig Hævdelse af hver enkelt Personligheds Ret til fri Prøvelse og selvstændig, individuel Udfoldelse. Jeg mener, man gør Ret i udtrykkelig at indrømme det berettigede i denne Trang, og saa stræbe at vise, hvordan den netop stilles i Kristus, Frelseren, der giver os den levende Gud. Ligesom Kristendommen som Helhed kun kan gribes, ikke fordi den er indeholdt i Bibelen, men kun ved at den anbefaler sig til Samvittigheden, saaledes ogsaa med de enkelte Punkter i den. Med andre Ord: jeg anser Spørgsmaalene om Kristendommens Sandhed og om sand Kristendom for ensartede, der maa besvares paa samme Maade.

Enhver maa jo kæmpe paa sin Maade, og jeg er glad ved, at De tager de nye Spørgsmaal op ud fra Deres Standpunkt[85]. Jeg er overbevist om, at De vil samme Sted hen, omend Vejene er noget forskellige. Og jeg tror, at hvis vi arbejdede med praktisk Forkyndelse, vilde den theologiske Forskel ikke mærkes meget dér.

Venlig Hilsen til Dem, Deres Hustru og Gæster.

God Lykke med Forhandlingerne![86]

Deres hengivne

Valdemar Ammundsen.

[85] P. Madsens pjece (Den danske Teologi og Fremtiden, 1907) er ikke omtalt i konceptet (nr. 12), men må være nævnt i det endelige brev; den er mindre et opgør med Ammundsen end med A. Ritschl og F. C. Krarup.

[86] Kirkeforfatningsudvalget i Det kirkelige Udvalg af 1904 holdt i eftersommeren 1906 en række afgørende møder på P. Madsens herresæde Vedbygård.